

NEDERLANDS BEDRIJF NEGEERT ERNSTIGE SCHENDINGEN IN SAUDI-ARABIË

Mei 2024

1. INLEIDING

Nederlands tuinbouwbedrijf Van der Hoeven Horticultural Projects bouwt twee grote kassen voor een project waar de Saudische autoriteiten volgens betrouwbare bronnen lokale gemeenschappen voor hebben verdreven.¹ Bewoners die protesteerden tegen de gedwongen uitzetting zouden door de Saudische autoriteiten ter dood zijn veroordeeld of kregen gevangenisstraffen tot 50 jaar voor aanklachten die verband houden met de vreedzame uitoefening van hun recht op vrijheid van meningsuiting. Ook werd een bewoner die zich bleef verzetten tegen uitzetting door veiligheidstroepen doodgeschoten.²

In februari 2022 sloot het Nederlandse tuinbouwbedrijf Van der Hoeven Horticultural Projects (VDH) een contract met de Saudische autoriteiten ter waarde van 120 miljoen dollar voor de bouw van twee grote kassen in het omstreden megaproject NEOM.³ Voor dat project waren gemeenschappen van de Huwaitat-stam volgens onderzoek van de Saudische mensenrechtenorganisatie ALQST en de Verenigde Naties gedwongen hun land op te geven en hun huizen te verlaten.⁴ Ook werden leden van de stam die hiertegen in vreedzaam verzet kwamen veroordeeld tot lange gevangenisstraffen.⁵ Vijf personen werden zelfs ter dood veroordeeld vanwege hun protest tegen de gedwongen uitzetting.⁶

Uit onderzoek van Amnesty International blijkt dat VDH geen enkel oog heeft gehad voor deze mensenrechtenschendingen toen het besloot het project aan te nemen.⁷ Ook blijkt dat de Nederlandse overheid dit bedrijf sinds eind 2020 met diplomatieke en financiële steun aanmoedigde

¹ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023 en UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Saudi Arabia: UN experts alarmed by imminent executions linked to NEOM project', 3 mei 2023, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/05/saudi-arabia-un-experts-alarmed-imminent-executions-linked-neom-project>.

² ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023.

³ The Saudi Boom, 'NEOM And Dutch Greenhouse Giant Van Der Hoeven Partner To Build the World's Most Food-Sustainable City', 2 oktober 2023, <https://thesaudiboom.com/neom-and-dutch-greenhouse-giant-van-der-hoeven-partner-to-build-the-worlds-most-food-sustainable-city/> (bekeken op 8 maart 2024).

⁴ Amnesty International, Assessment of Human Rights Risks in Saudi Arabia for Businesses and Investors, 9 november 2020 (Index: MDE 23/3321/2020).

⁵ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023.

⁶ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023 en UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Saudi Arabia: UN experts alarmed by imminent executions linked to NEOM project', 3 mei 2023, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/05/saudi-arabia-un-experts-alarmed-imminent-executions-linked-neom-project>.

⁷ Naast risico's rond gedwongen uitzettingen, zijn er in NEOM, en in Saudi-Arabië in het algemeen, ook andere mensenrechtenrisico's waar bedrijven rekening mee moeten houden, zoals de uitbuiting van arbeidsmigranten en risico's rond privacy en surveillance. Meer informatie daarover zijn hier te vinden: Amnesty International, Assessment of Human Rights Risks in Saudi Arabia for Businesses and Investors, 9 november 2020 (Index: MDE 23/3321/2020). Naast mensenrechtenrisico's zijn er ook zorgen over milieurisico's met betrekking tot NEOM. Zie bijvoorbeeld: Dezeen, 'Sustainability and liveability claims of Saudi 170-kilometre city are "naive" say experts', 8 augustus 2022, <https://www.dezeen.com/2022/08/08/sustainability-liveability-the-line-saudi-170km-city-naive/>.

om de bedrijfskansen in onder andere NEOM te onderzoeken.⁸ En met succes: VDH sleepte kort na deelname aan een handelsmissie in 2022 dit miljoenencontract binnen. Dat er berichtgeving was dat de Saudische autoriteiten de oorspronkelijke bewoners verdrijven en ter dood veroordelen is kennelijk geen reden voor de overheid om bedrijven te ontmoedigen, of voor bedrijven zelf om economische kansen te laten liggen. En dat terwijl Nederland zegt alleen bedrijven te steunen die de OESO-richtlijnen onderschrijven.⁹ Amnesty concludeerde eerder al dat deze voorwaarde een dode letter is en dat Nederland met het huidige handelsbeleid nalaat de mensenrechten te beschermen.¹⁰ VDH had deze risico's bovendien mee moeten wegen in haar mensenrechten-*due diligence*-proces en mitigerende stappen moeten zetten (zie kader).

2. MENSENRECHTENRISICO'S IN NEOM

Als onderdeel van Vision 2030, een Saudisch economisch diversificatieplan dat erop gericht is de economie minder afhankelijk te maken van olie, startten de Saudische autoriteiten in 2017 een aantal megaprojecten. Een van de belangrijkste projecten is NEOM, een futuristisch project in de provincie Tabuk in het noordwesten van Saudi-Arabië. NEOM wordt door de Saudische autoriteiten gepromoot als 'de meest duurzame stad'¹¹ en 'een visie voor hoe de toekomst eruit kan zien'¹². Het project zal 500 miljard USD gaan kosten en wordt betaald uit het Saudische Public Investment Fund dat is opgezet om Vision 2030 te financieren.

Een onderdeel van NEOM is 'The Line', een 170 kilometer lange stad die gebouwd wordt in de woestijn en zo'n 9 miljoen mensen moet gaan huisvesten. In februari 2022 kwam VDH een contract overeen met NEOM om 'twee afzonderlijke tuinbouw-testfaciliteiten te ontwerpen, bouwen en beheren'.¹³ De kassen die VDH bouwt zijn samen meer dan 110.000 m² groot. Ze staan in de buurt van The Line en zullen worden gebruikt om de inwoners van de nieuwe stad van voedsel te voorzien.¹⁴

Het project is een samenwerking met het Saudische voedselbedrijf Topian, dat door NEOM werd opgericht, en dat tot doel heeft 'duurzame en innovatieve voedseloplossingen' te onderzoeken.¹⁵ Voedselzekerheid is een prioriteit voor de ontwikkelaars van NEOM.¹⁶ De bouw van de kassen begon in 2023 en in het najaar van 2024 zouden ze operationeel moeten zijn.¹⁷ Daarna zal VDH nog vier jaar de gewassen telen, met optie tot verlenging. Bovendien hoopt het bedrijf meer kassen te bouwen, omdat NEOM nog ruim duizend hectare kassen nodig heeft om de uiteindelijke bevolking te voeden.¹⁸

⁸ Hortiroad2htegulf, <https://hortiroad2thegulf.com/> (bekeken op 8 maart 2024), en Platform Open Overheidsinformatie, 'Documenten bij besluit op Woo-verzoek over Nederlandse handelsbeleid voor Saoedi-Arabië', 13 februari 2024, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/documenten/publicaties/2024/02/13/documenten-bij-besluit-op-woo-verzoek-over-nederlandse-handelsbeleid-voor-saoedi-arabie>.

⁹ Amnesty International, 'Trading at any cost- Dutch government puts economic interests before protecting human rights', april 2023 (Index: EUR 35/6462/2023).

¹⁰ Amnesty International, 'Trading at any cost- Dutch government puts economic interests before protecting human rights', april 2023 (Index: EUR 35/6462/2023).

¹¹ The Saudi Boom, 'NEOM And Dutch Greenhouse Giant Van Der Hoeven Partner To Build the World's Most Food-Sustainable City', 2 oktober 2023, <https://thesaudiboom.com/neom-and-dutch-greenhouse-giant-van-der-hoeven-partner-to-build-the-worlds-most-food-sustainable-city/> (bekeken op 8 maart 2024).

¹² NEOM, 'What is NEOM?', <https://www.neom.com/en-us/about> (bekeken op 8 maart 2024).

¹³ Van der Hoeven Horticultural Projects, 'Van der Hoeven signs design, build and operate contract with NEOM', <https://www.vanderhoeven.nl/en/news/van-der-hoeven-signs-design-build-and-operate-contract-with-neom> (bekeken op 8 maart 2024).

¹⁴ Food Matters Live, 'Saudi Arabia to build 110,000 square meters horticulture area to ensure food security in the country', https://foodmatterslive.com/article/saudi-arabia-to-build-110000-square-meters-horticulture-area-to-ensure-food-security-in-the-country?utm_content=259658324&utm_medium=social&utm_source=twitter&hss_channel=tw-1735079407 (bekeken op 8 maart 2024); en Construction Week, 'Saudi Crown Prince plans for greenhouse three times the size of NY Central Park', 10 augustus 2023, <https://www.constructionweekonline.com/projects-tenders/saudi-crown-prince-plans-for-greenhouse-three-times-the-size-of-ny-central-park> (bekeken op 8 maart 2024).

¹⁵ MEED, 'Neom launches food company Topian', 11 december 2023, <https://www.meed.com/neom-launches-food-company-topian> (bekeken op 8 maart 2024) en Dutch Greenhouse Delta, 'The Gulf Region', <https://www.dutchgreenhousedelta.com/focus-countries/the-gulf-region/> (bekeken op 8 maart 2024).

¹⁶ Bloomberg, 'Saudi City of Future Enlists Dutch Help to Grow Crops in Desert', 5 augustus 2023, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-08-06/saudi-city-of-future-enlists-dutch-help-to-grow-crops-in-desert>.

¹⁷ iGrow News, 'Saudi Arabia Collaborates with Dutch Firm for Agricultural Advancements in NEOM City', 9 augustus 2023, <https://igrownews.com/saudi-arabia-collaborates-with-dutch-firm-for-agricultural-advancements-in-neom-city/>.

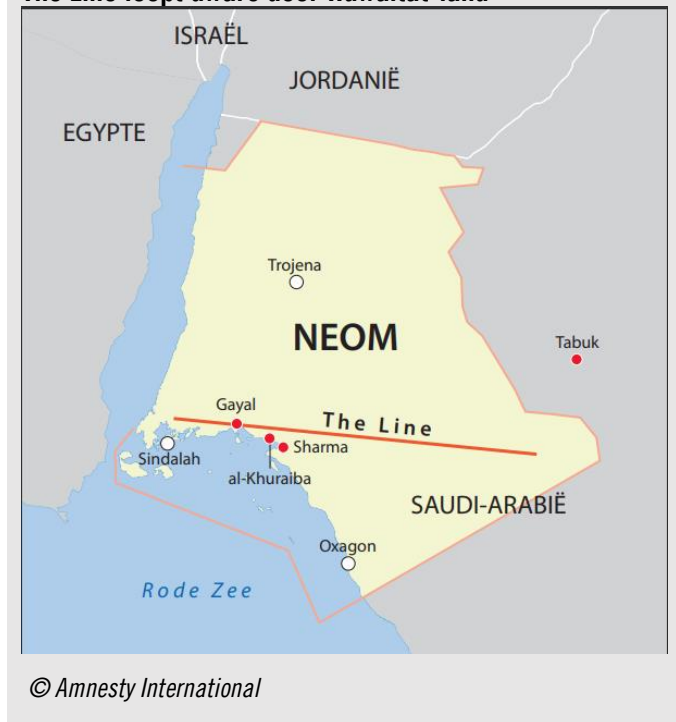
¹⁸ De Volkskrant, 'Deze Westlandse kassenbouwer gaat in de Saoedische megastad Neom de monden voeden', 3 september 2023, <https://www.volkskrant.nl/economie/deze-westlandse-kassenbouwer-gaat-in-de-saoedische-megastad-neom-de-monden-voeden-baf81b5a/>.

The Line loopt dwars door het gebied waar leden van de Huwaitat-stam wonen. Volgens speciale rapporteurs van de Verenigde Naties en de Saudische mensenrechtenorganisatie ALQST werden tussen 2020 en 2022 meer dan 6.000 bewoners van een aantal dorpen in dit gebied uitgezet, en verschillende bewoners werden vervolgd en ter dood veroordeeld voor hun vreedzaam verzet hiertegen.¹⁹ Een bewoner werd tijdens de uitzetting zelfs gedood door Saudische veiligheidstroepen.²⁰ Onderzoek van ALQST laat zien dat de beloften van de lokale autoriteiten dat bewoners zouden worden betrokken bij de consultaties over de uitzettingen en dat zij gecompenseerd zouden worden, zijn gebroken.²¹ Velen zijn uitgezet en hun huizen zijn afgebroken zonder dat zij voldoende compensatie kregen en in sommige gevallen zelfs zonder enige compensatie.

Nog voordat NEOM in oktober 2017 officieel werd aangekondigd, zouden lokale bewoners al zorgen over de op handen zijnde uitzettingen hebben gehad, nadat de autoriteiten landoverdrachten en verlengingen van vergunningen hadden opgeschort. Uit onderzoek van ALQST blijkt dat lokale bewoners deze zorgen uitten bij de regionale autoriteiten, onder meer via petitie.²² Desondanks informeerden de lokale autoriteiten bewoners van de kustdorpen al-Khuraiba, Sharma en Gayal volgens ALQST op 1 januari 2020 dat ze verplicht zouden worden uitgezet, omdat hun land was aangekocht door het Public Investment Fund voor de bouw van NEOM.²³ Ondanks protesten van bewoners vroegen comités van de sociale ontwikkelingsdienst hen twee weken later zich te melden om hun bezit, zoals geregistreerd in het kadaster, af te staan.²⁴ ALQST rapporteerde dat de autoriteiten in maart 2020 bewoners onder druk zetten door speciale troepen naar de dorpen te sturen. Zij bestormden huizen van degenen die zich tegen uitzetting verzetten en dwongen mensen hun huizen te verlaten.²⁵ Tenminste twintig bewoners werden volgens ALQST gearresteerd.

Het protest van de bewoners escaleerde een maand later. Op 13 april 2020 werd de 43-jarige Abdul Rahim al-Huwaiti uit al-Khuraiba, die een leidende rol speelde in het verzet tegen de uitzettingen, neergeschoten door een speciale troepeneenheid.²⁶ Uit onderzoek van de BBC blijkt dat Saudische autoriteiten in april 2020, voorafgaand aan de uitzettingen in al-Khuraiba, toestemming zouden hebben gegeven aan veiligheidstroepen om dodelijk geweld te gebruiken.²⁷ De BBC sprak een gevluchte kolonel uit het Saudische leger die zegt een bevel te hebben gekregen waarin stond dat 'er

The Line loopt dwars door Huwaitat-land

¹⁹ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023 en UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Saudi Arabia: UN experts alarmed by imminent executions linked to NEOM project', 3 mei 2023, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/05/saudi-arabia-un-experts-alarmed-imminent-executions-linked-neom-project>. Satellietbeelden van de BCC laten de vernietiging in de dorpen zien, zie: BBC, Neom: Saudi forces 'told to kill' to clear land for eco-city, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-68945445>, 8 mei 2024.

²⁰ Amnesty International, Assessment of Human Rights Risks in Saudi Arabia for Businesses and Investors, November 9, 2020 (Index: MDE 23/3321/2020); and ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', February 2023, pages 7 and 8; and <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-52375343>.

²¹ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023 en UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Saudi Arabia: UN experts alarmed by imminent executions linked to NEOM project', 3 mei 2023, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/05/saudi-arabia-un-experts-alarmed-imminent-executions-linked-neom-project>.

²² ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 6.

²³ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 5.

²⁴ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 5.

²⁵ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 5

²⁶ Amnesty International, Assessment of Human Rights Risks in Saudi Arabia for Businesses and Investors, 9 november 2020 (Index: MDE 23/3321/2020); and ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 7 en 8; en BBC, Saudi tribe challenges crown prince's plans for tech city, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-52375343>, 22 april 2020.

²⁷ BBC, Neom: Saudi forces 'told to kill' to clear land for eco-city, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-68945445>, 8 mei 2024.

veel rebellen' waren onder de Huwaitat-stam, dat 'diegenen die zich blijven verzetten [tegen uitzetting] gedood moesten worden' en dat het bevel toestemming gaf 'voor het gebruik van dodelijk geweld tegen diegenen die in hun huis bleven'. De autoriteiten stelden volgens ALQST geen onderzoek in naar de omstandigheden van de dood van al-Huwaiti.²⁸

Uit onderzoek van ALQST blijkt dat bewoners voorafgaand aan de gedwongen uitzettingen hebben gevraagd om hervestiging in een locatie dichtbij hun voormalige woonplaats.²⁹ De autoriteiten weigerden dit en boden in plaats daarvan naar verluidt financiële compensatie die onvoldoende de marktwaarde van de woningen en het land dekte.³⁰ Sommigen zouden uiteindelijk slechts 4.145 euro hebben gekregen. Huizen werden in een aantal gevallen al afgebroken nog voordat compensatie was ontvangen.³¹

In de maanden en jaren hierna werden verschillende bewoners gearresteerd en verschillende personen werden volgens VN-experts en ALQST veroordeeld voor hun kritiek op de uitzettingen.³² Het precieze aantal personen dat is gearresteerd en veroordeeld is onduidelijk. De angst onder de Huwaitat-gemeenschap (en de Saudische bevolking in het algemeen) om informatie met mensenrechtenorganisaties te delen is groot. Ook is het moeilijk om toegang te krijgen tot rechtbankdocumenten, omdat de autoriteiten geen inzage geven. ALQST documenteerde de arrestatie en detentie van 47 leden van de Huwaitat-stam vanwege hun kritiek op en vreedzaam verzet tegen de illegale uitzettingen.³³ Onder anderen familieleden van de vermoorde al-Huwaiti die op X een rouwbericht plaatsten zouden zijn opgepakt en veroordeeld tot meer dan jaar 20 jaar cel.³⁴ In totaal zouden ten minste vijftien personen zijn veroordeeld tot gevangenisstraffen van tussen de 15 en 50 jaar, voor aanklachten als 'het creëren van een twitteraccount dat de nationale cohesie verscheurt' en 'het voorbereiden en versturen van informatie via [een] twitteraccount die de openbare orde zou verstoren'.³⁵ Tenminste vijf leden van de Huwaitat-stam die opkwamen voor hun rechten door zich te verzetten tegen de gedwongen uitzetting zouden ter dood zijn veroordeeld en een aantal van hen verklaart te zijn gemarteld.³⁶ VN-experts konden de veroordelingen van zes personen bevestigen.³⁷

De arrestaties en veroordelingen vinden plaats in een context waarin de Saudische autoriteiten burgerlijke vrijheden en vreedzaam protest ernstig onderdrukken.³⁸ De afgelopen jaren is deze repressie toegenomen. Mensen die kritiek durven te uiten op de autoriteiten krijgen te maken met intimidatie, willekeurige arrestaties, langdurige detentie, marteling en de doodstraf.³⁹ Volgens ALQST werden verschillende Huwaitat-leden vervolgd door de antiterrorisme-rechtbank, de Specialized Criminal Court (SCC).⁴⁰ De vervolging van kritische leden van de Huwaitat-stam past in een patroon waarbij de Saudische autoriteiten de SCC sinds 2011 systematisch misbruiken om personen te vervolgen voor vreedzame politieke activiteiten. Via vage aanklachten worden deze activiteiten

²⁸ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023.

²⁹ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 8.

³⁰ In de zomer van 2020 twitterden bewoners klachten over de geringe compensatie met de hashtag [#تعويضات_نيوم_المخزيه](https://twitter.com/north1girl/status/1296068774383190018?s=46) ('NEOM compensatie is schandelijk'). Een bewoner deelde een foto van de cheque die ze zou hebben gekregen ter waarde van 6.590 euro: <https://twitter.com/north1girl/status/1296068774383190018?s=46>.

³¹ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 8.

³² ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023 en UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Saudi Arabia: UN experts alarmed by imminent executions linked to NEOM project', 3 mei 2023, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/05/saudi-arabia-un-experts-alarmed-imminent-executions-linked-neom-project>.

³³ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 11 en 12.

³⁴ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 14.

³⁵ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 13 en 14.

³⁶ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 14.

³⁷ Shadly Ahmad Mahmoud Abou Taqiqa al-Huwaiti, Ibrahim Salih Ahmad Abou Khalil al-Huwaiti en Mr Atallah Moussa Mohammed al-Huwaiti werden op 5 augustus 2022 ter dood veroordeeld. Hun straf zou op 23 januari 2023 in hoger beroep zijn bevestigd. Drie andere leden van de stam werden tussen januari en augustus 2022 tot hoge gevangenisstraffen veroordeeld: Abdelnasser Ahmad Mahmoud Abou Taqiqa al-Huwaiti kreeg 27 jaar; Mahmoud Ahmad Mahmoud Abou Taqiqa al-Huwaiti 35 jaar en Abdullah Dakhilallah al-Huwaiti 50 jaar. UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Saudi Arabia: UN experts alarmed by imminent executions linked to NEOM project', 3 mei 2023, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/05/saudi-arabia-un-experts-alarmed-imminent-executions-linked-neom-project>.

³⁸ Amnesty International, Saudi Arabia: Manifesto for Repression: Saudi Arabia's Forthcoming Penal Code Must Uphold Human Rights in Line with International Law and Standards, 19 maart 2024 (Index: MDE 23/7783/2024).

³⁹ Amnesty International, Saudi Arabia: Eliminating Dissent, submission to the 45th session of the UPR working group January-February 2024, August 1 2023 (Index: MDE 23/6936/2023).

⁴⁰ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 13.

gelijkgesteld met aan terrorisme gerelateerde misdrijven.⁴¹ In de antiterrorwet zijn 'terrorisme' en 'terroristische misdaden' vaag en breed geformuleerd. Ook staan er bepalingen in die vreedzame meningsuiting strafbaar stellen.⁴² Het hele gerechtelijke proces van de SCC kenmerkt zich bovendien door mensenrechtenschendingen. Die gaan van het weigeren van toegang tot een advocaat en incommunicado-detentie tot veroordelingen die uitsluitend zijn gebaseerd op zogenaamde 'bekenntnissen' die door marteling zijn verkregen.⁴³ De straffen die de SCC uitdeelt zijn ongekend hoog: mensen worden veroordeeld tot lange gevangenisstraffen of zelfs de doodstraf voor het vreedzaam uitoefenen van hun recht op vrijheid van meningsuiting.⁴⁴

INTERNATIONALE STANDAARDEN BIJ HUISUITZETTINGEN

General Comment 7 van het VN-Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, beschrijft de voorwaarden waaraan bij huisuitzettingen moet worden voldaan en de rechten die getroffen worden. Uitzettingen mogen volgens internationaal recht alleen worden uitgevoerd als laatste redmiddel, nadat alle andere haalbare alternatieven zijn onderzocht in goed overleg met de getroffen personen. Uitzettingen mogen pas worden uitgevoerd als er passende procedurele en wettelijke waarborgen zijn, zoals het bieden van:

- Mogelijkheden voor goed overleg.
- Voldoende en redelijke kennisgeving voorafgaand aan de uitzetting.
- Informatie over de voorgestelde uitzetting en, indien van toepassing, over het alternatieve doel waarvoor het land of de huisvesting zal worden gebruikt; deze informatie moet binnen een redelijke termijn beschikbaar worden gesteld.
- Rechtsmiddelen.
- Rechtsbijstand, waar mogelijk, voor mensen die dat nodig hebben om verhaal te halen bij de rechtbank.

Regeringen moeten er ook voor zorgen dat niemand dakloos wordt of kwetsbaar wordt voor andere mensenrechtenschendingen als gevolg van een uitzetting. Betrokkenen moeten gecompenseerd worden voor alle verliezen en overheden moeten adequate alternatieve huisvesting bieden aan diegenen die niet in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien.⁴⁵

Geen van deze rechten lijken te zijn gerespecteerd in het geval van het proces van uitzetting en onteigening van de Huwaitat-stam. VN-experts concludeerden: 'Gezien de omstandigheden kunnen we niet vaststellen dat is voldaan aan de voorwaarden voor consultatie en vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming van de Huwaitat-mensen uit de drie dorpen. [...] Integendeel, deze acties [van de autoriteiten] komen zeker neer op gedwongen uitzettingen, die verboden zijn onder internationaal recht en een schending vormen van het recht op adequate huisvesting. De acties vormen ook flagrante schendingen van het recht op vrije meningsuiting en toegang tot informatie. [...] We roepen alle betrokken bedrijven, waaronder buitenlandse investeerders, op om ervoor te zorgen dat zij geen ernstige mensenrechtenschendingen veroorzaken, hieraan bijdragen of hier direct aan gelinkt zijn.'⁴⁶

⁴¹ Amnesty International, Muzzling critical voices: Politicized trials before Saudi Arabia's Specialized Criminal Court, 6 februari 2020, (Index: MDE 23/1633/2020).

⁴² Penal Law for Crimes of Terrorism and Its Financing, 2017, artikel 1.

⁴³ Amnesty International, Muzzling critical voices: Politicized trials before Saudi Arabia's Specialized Criminal Court, 6 februari 2020, (Index: MDE 23/1633/2020).

⁴⁴ Amnesty International, Urgent Action, 'Saudi Arabia: Man sentenced to death over twitter posts: Mohammad bin Nasser al-Ghamdi', 1 september 2023 (Index: MDE 23/7162/2023).

⁴⁵ VN-Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, General Comment 7: The right to adequate housing (Art.11.1): forced evictions, 20 mei 1997, UN Doc E/1998/22.

⁴⁶ UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Saudi Arabia: UN experts alarmed by imminent executions linked to NEOM project', 3 mei 2023, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/05/saudi-arabia-un-experts-alarmed-imminent-executions-linked-neom-project>, en United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, Resolutie aangenomen door de Algemene Vergadering op 13 september 2007, artikel 10.

3. VDH NEGEERT HOGE MENSENRECHTENRISICO'S

Op 16 februari 2024 vroeg Amnesty International VDH in een brief naar het mensenrechten *due diligence*-proces dat het bedrijf heeft uitgevoerd voordat het begon aan het kassenbouwproject in NEOM. Het bedrijf gaf geen antwoord op vragen over de invulling van de *due diligence*-stappen (zie kader) op het gebied van mensenrechten die het heeft gezet, maar deelde enkel een korte verklaring. In deze verklaring liet het bedrijf weten 'zich bewust te zijn van de OESO richtlijnen' voor multinationale ondernemingen, specifiek met betrekking tot het welzijn van arbeidsmigranten. Het bedrijf gaf aan dat 'de bouwactiviteiten op het project in Saudi Arabië specifieke standaarden voor het welzijn van werknemers naleven', waaronder via een 'Supplier Code of Conduct' en een 'gedetailleerd project plan voor Gezondheid, Veiligheid en Milieu' dat wordt ontwikkeld door VDH.⁴⁷ In haar Supplier Code of Conduct schrijft VDH dat het de mensenrechten respecteert van al zijn werknemers, de gemeenschappen waarin VDH werkt en iedere betrokkene bij zijn activiteiten. Van zijn leveranciers verwacht VDH dat zij zich committeren om te voldoen aan de UN Guiding Principles en de OESO-richtlijnen (zie kader). VDH stelt zichzelf dezelfde eisen en committeert zich derhalve publiekelijk aan de UN Guiding Principles en OESO-richtlijnen.⁴⁸ Amnesty International deelde in een brief aan VDH op 26 april 2024 de bevindingen en conclusies uit dit onderzoek en gaf VDH daarin de mogelijkheid om te reageren en meer informatie te delen.⁴⁹ VDH gaf in een reactie echter aan dat het wil 'blijven bij [VDH's] eerdere statement' en dat het zich 'hierin gesteund [voelt] door de Nederlandse overheid en haar beleid'.⁵⁰

INTERNATIONALE STANDAARDEN VOOR BEDRIJVEN EN MENSENRECHTEN

Bedrijven kunnen mensenrechtenschendingen veroorzaken, eraan bijdragen of er rechtstreeks mee verbonden zijn via hun activiteiten, waardeketen en zakelijke relaties. Bedrijven hebben de verantwoordelijkheid om mensenrechten te respecteren. Dit vereist dat zij 'vermijden negatieve gevolgen voor mensenrechten te veroorzaken of hieraan bij te dragen door hun eigen activiteiten en dergelijke gevolgen aan te pakken wanneer deze zich voordoen'. Ook moeten ze trachten mensenrechtenschendingen die direct gelinkt zijn aan hun operaties te voorkomen.⁵¹ Deze verantwoordelijkheid is vastgelegd in de VN-richtlijnen voor bedrijven en mensenrechten (UN Guiding Principles), het gezaghebbende internationale raamwerk voor de plichten en verantwoordelijkheden van staten en bedrijven dat in 2011 universeel werd aangenomen door de internationale gemeenschap.⁵²

De UN Guiding Principles maken duidelijk dat de verantwoordelijkheid van bedrijven om mensenrechten te respecteren onafhankelijk is van de mogelijkheid of de bereidheid van een staat om aan zijn eigen mensenrechtenverplichtingen te voldoen.⁵³ Met andere woorden: een bedrijf moet er nog steeds voor zorgen dat mensenrechten worden gewaarborgd in de bedrijfsvoering, zelfs als het gastland over een ontoereikend regelgevingskader beschikt of niet in staat of bereid is bescherming te bieden tegen mensenrechtenschendingen.⁵⁴ Sinds 2011 zijn deze principes ook vastgelegd in het mensenrechtenhoofdstuk van de herziene OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen (OESO-richtlijnen). Hierin worden de *due diligence*-stappen beschreven die bedrijven moeten nemen om ervoor te zorgen dat ze mensenrechten respecteren in hun activiteiten.⁵⁵ Dit proces wordt ook wel (human rights) *due diligence* genoemd. De 'Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct' van de OESO beschrijft zes stappen, waaronder de identificatie en beoordeling van feitelijke en potentiële negatieve gevolgen van de bedrijfsactiviteiten, het stoppen, voorkomen of beperken van die gevolgen en het communiceren over hoe de gevolgen worden aangepakt.⁵⁶

⁴⁷ IE-mail communicatie met VDH, 26 februari 2024.

⁴⁸ Van der Hoeven Horticultural Projects (2023), "Supplier Code of Conduct, revision 2023", online: <https://vanderhoeven.nl/media/2xihwhw2/van-der-hoeven-supplier-code-of-conduct-revision-2023.pdf> (bekeken op 8 maart 2024).

⁵¹ OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011 edition, Part I, Chapter IV 'Human Rights', paragraaf 42.

⁵² UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UN Guiding Principles).

⁵³ UN Guiding Principles, Principle 11 including Commentary.

⁵⁴ Office of the UN High Commissioner for Human Rights (OHCHR), The corporate responsibility to respect human rights: an interpretative guide, 2012, pagina 77.

⁵⁵ OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011 edition.

Als een bedrijf vaststelt dat het mensenrechtenschendingen kan veroorzaken of eraan kan bijdragen, en dat het deze niet kan voorkomen, moet een bedrijf de activiteit niet ondernemen.⁵⁷ In een repressieve context die wordt gekenmerkt door ernstige en systematische mensenrechtenschendingen, zoals beperking van vrijheid van meningsuiting, vakbondsvrijheid en het recht van vereniging, bestaat een groter risico voor bedrijven om betrokken te raken bij ernstige mensenrechtenschendingen. Om dat risico te beperken, dienen bedrijven in een dergelijke context verhoogde *due diligence* uit te voeren.⁵⁸ Dit is het geval in Saudi Arabië, een land dat wordt gekenmerkt door ernstige repressie en een beperking van vrijwel alle politieke rechten en burgerlijke vrijheden. Mensen die zorgen uiten over mensenrechten riskeren hoge straffen. Als gevolg hiervan komt er weinig informatie over mensenrechten naar buiten. Bedrijven moeten daarom extra zorgvuldig in kaart brengen wat de mensenrechtenrisico's rondom projecten zijn en signalen over mogelijke misstanden zeer serieus nemen.

Op basis van de informatie die VDH met Amnesty International deelt kan worden geconcludeerd dat het mensenrechten *due diligence*-proces dat het bedrijf in de context van het project in NEOM heeft gevolgd volstrekt inadequaats is. Het bedrijf geeft aan dat het mensenrechtenrisico's heeft geïdentificeerd, namelijk met betrekking tot de situatie van arbeidsmigranten. Maar uit het antwoord van VDH aan Amnesty International blijkt dat het bedrijf de berichten over gedwongen uitzettingen, de arrestaties en ter doodveroordelingen van bewoners die zich vreedzaam verzetten en de dood van een van de bewoners tijdens de uitzettingen, niet heeft meegewogen in de beoordeling van het project. Dit wordt bevestigd in andere berichtgeving, waarin de directeur van VDH stelt: 'De werkersploegen behandelen we als onze eigen mensen. Wat daarbuiten gebeurt, is buiten onze scope.'⁵⁹ Dit is zorgwekkend, omdat het gaat om berichten over ernstige mensenrechtenschendingen waar de activiteiten van het bedrijf verband mee houden. In tegenstelling tot wat VDH beweert, eindigt de verantwoordelijkheid van bedrijven om mensenrechten te respecteren niet bij de eigen werkplaats of werknemers. De kassen worden gebouwd ten behoeve van NEOM, en de stad The Line in het bijzonder. Om dit te realiseren, hebben blijkens informatie van de VN en een betrouwbare mensenrechtenorganisatie mensen van de Huwaitat-stam hun woonplaats met geweld en zonder eerbiediging van hun rechten moeten verlaten en zijn bewoners die hier tegen protesteerden onder andere ter dood veroordeeld. Deze risico's zijn daarmee verbonden aan de activiteiten van VDH en had het bedrijf volgens de internationale richtlijnen derhalve in haar *due diligence*-proces moeten meenemen. En omdat informatie over mensenrechten in de repressieve Saudische beperkt aanwezig is en tegen het uiten van zorgen over mensenrechten hard wordt opgetreden, had VDH extra zorgvuldigheid moeten betrachten om in kaart te brengen wat de mensenrechtenrisico's rondom het project waren. Dit heeft VDH nagelaten. Terwijl in dit geval een simpele online zoekopdracht naar mensenrechten en NEOM al voldoende informatie had opgeleverd om alarmbellen te doen afgaan. Dit had aanleiding moeten zijn voor grondig onderzoek naar de misstanden rondom The Line en de mogelijke betrokkenheid van VDH daarbij.

⁵⁴ Office of the UN High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *The corporate responsibility to respect human rights: an interpretative guide*, 2012, pagina 77.

⁵⁵ OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011 edition.

⁵⁶ OECD, *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct*, 2018.

⁵⁷ UN Guiding Principles, Principle 15.

⁵⁸ United Nations Development Programme (UNDP), *Heightened Human Rights Due Diligence for business in conflict-affected contexts: A Guide*, 2022, pagina 7.

⁵⁹ De Volkskrant, 'Deze Westlandse kassenbouwer gaat in de Saoedische megastad Neom de monden voeden', 3 september 2023, <https://www.volkskrant.nl/economie/deze-westlandse-kassenbouwer-gaat-in-de-saoedische-megastad-neom-de-monden-voeden~baf81b5a/>.

VDH'S MENSENRECHTEN *DUE DILIGENCE*-VERANTWOORDELIJKHEID IN HET NEOM-PROJECT

VDH had onder meer de volgende mensenrechten *due diligence*-stappen moeten ondernemen:

- VDH had onderzoek moeten doen om de daadwerkelijke en potentiële negatieve gevolgen voor de mensenrechten in verband met haar activiteiten in NEOM te identificeren en te beoordelen. Als onderdeel van dit onderzoek had VDH de sociale en politieke Saudische context waarin zij zou gaan opereren grondig moeten onderzoeken.
- VDH had publiekelijk moeten communiceren hoe het *due diligence* heeft uitgevoerd, hoe het is omgegaan met risico's in het proces en hoe het de *due diligence* in de loop van de tijd heeft verbeterd. Als onderzoek ter plaatse bijvoorbeeld moeilijk zou zijn geweest, had het bedrijf moeten aantonen dat het in staat was voldoende informatie uit externe bronnen te verzamelen.
- Op basis van de risicobeoordeling had VDH een plan van aanpak moeten ontwikkelen om de risico's te beperken. Concreet betekent dit dat VDH op zijn minst kritische vragen had moeten stellen over de bewoners van het land waarop het project The Line zich bevindt, waaronder de vraag of bewoners uitgezet waren, hoe dit proces eruit zag en of de bewoners vooraf vrijwillig en geïnformeerd toestemming hadden gegeven voor het gebruik van hun land voor het project. Als zou blijken dat de bewoners uitgezet waren onder omstandigheden die neerkomen op gedwongen huisuitzettingen, had VDH moeten nagaan of de bewoners toegang hadden tot een effectief rechtsmiddel. Het bedrijf had ook kritische vragen moeten stellen over de gemelde dood van de bewoner, de arrestaties, de aanklachten en de veroordelingen. VDH had vervolgens moeten beoordelen in hoeverre haar invloed op NEOM een positieve impact op de situatie zou kunnen hebben.

Mensenrechten *due diligence*-stappen die VDH nu moet zetten:

- Als bewoners uit hun huis werden gezet onder omstandigheden die neerkomen op gedwongen uitzetting, moet VDH haar invloed bij NEOM aanwenden om herstel voor de getroffen gemeenschappen te garanderen. En als bewoners veroordeeld zijn voor aanklachten die verband houden met de vreedzame uitoefening van hun recht op vrijheid van meningsuiting, moet VDH haar invloed bij NEOM gebruiken om aan te dringen op hun vrijlating.
- Als VDH concludeert dat haar invloed beperkt is, moet VDH aantonen welke stappen zij heeft genomen om haar invloed op de mensenrechtensituatie in NEOM te vergroten. Na afloop beweren dat een gebrek aan invloed het bedrijf ervan weerhield de negatieve gevolgen voor de mensenrechten aan te pakken, is geen acceptabel excuus.
- Als VDH onvoldoende invloed heeft om de negatieve gevolgen te verminderen en niet in staat is om haar invloed te vergroten, dan moet het bedrijf overwegen om zich op verantwoorde wijze terug te trekken uit het project.

De berichten over misstanden omtrent de gedwongen uitzettingen en onteigeningen waren al bekend toen VDH het contract begin 2022 met de Saudische autoriteiten aanging. Zorgen rondom de geplande gedwongen uitzettingen waren volgens het onderzoek van ALQST al publiekelijk geuit in 2017.⁶⁰ In april 2020 berichtten verschillende internationale media over het doden van Abdul Rahim al-Huwaiti tijdens de uitzettingen.⁶¹ In juni 2020 richtten twaalf mensenrechtenorganisaties bovendien een open brief aan bedrijven met activiteiten in NEOM. Bedrijven die betrokken zijn bij NEOM werden in de brief onder andere opgeroepen de mensenrechtenschendingen gelinkt aan NEOM publiekelijk te veroordelen en hun betrokkenheid bij NEOM te herzien, tenzij de negatieve

⁶⁰ ALQST, 'The Dark Side of NEOM: Expropriation, expulsion and prosecution of the region's inhabitants', februari 2023, pagina 5.

⁶¹ Among others: BBC, Saudi tribe challenges crown prince's plans for tech city, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-52375343>, 22 april 2020; Al Jazeera, Al-Huwaitat tribe seeks UN help to stop Saudi forced displacement, <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/9/al-huwaitat-tribe-seeks-un-help-to-stop-saudi-forced-displacement>, 9 oktober 2020; Wall Street Journal, Saudi Residents Push Back Against Crown Prince's Megacity Plan, <https://www.wsj.com/articles/saudi-residents-push-back-against-crown-princes-megacity-plan-11587404664>, 20 april 2020; The Guardian, 'It's being built on our blood': the true cost of Saudi Arabia's \$500bn megacity, <https://www.theguardian.com/global-development/2020/may/04/its-being-built-on-our-blood-the-true-cost-of-saudi-arabia-5bn-mega-city-neom>, 4 mei 2020.

mensenrechtengevolgen van het project werden aangepakt.⁶² Amnesty International bracht in november 2020 een briefing uit met een analyse van de mensenrechtenrisico's voor bedrijven en investeerders in Saudi-Arabië.⁶³ Hierin werden zes risico's benoemd, waaronder het risico gerelateerd aan land-, woningbouw- en ontwikkelingsprojecten. De briefing beschreef specifiek het risico op gedwongen uitzettingen en misstanden rond onteigeningen, gezien de vele eerdere illegale landonteigeningen voor projecten in Saudi-Arabië⁶⁴ en recente gebeurtenissen rondom de bouw van NEOM die leidden tot arrestaties en geweld.⁶⁵ De briefing bevatte aanbevelingen aan bedrijven. Onder meer dat bedrijven, in gevallen waar bewoners zijn verwijderd onder omstandigheden die neerkomen op gedwongen uitzetting, zich serieus moeten afvragen of zij betrokken willen zijn bij en willen verdienen aan een project dat mogelijk is gemaakt door ernstige mensenrechtenschendingen.⁶⁶ Volgens een BBC-reportage trokken sommige bedrijven zich na berichtgeving over de misstanden in NEOM terug.⁶⁷

Uit het voorgaande blijkt dat VDH al tekortschiet bij de eerste, en wellicht belangrijkste, stap van het mensenrechten-*due diligence*-proces: de identificatie en beoordeling van de feitelijke en potentiële negatieve gevolgen die verband houden met de activiteiten van het bedrijf of een zakelijke relatie. Uit geen enkele informatie van VDH blijkt dat het bekend is met de berichtgeving over misstanden rondom de gedwongen uitzettingen van de Huwaitat-stam of dat het stappen heeft genomen om de misstanden te mitigeren. Het is niet aannemelijk dat het bedrijf in het kader van haar *due diligence* lokale belanghebbenden en mensenrechtenexperts heeft geconsulteerd, laat staan dat het zijn invloed heeft gebruikt om de uitzettingen, de dood van Abdul Rahim al-Huwaiti en de veroordelingen aan te kaarten bij opdrachtgever NEOM. Door onvoldoende oog te hebben voor de mensenrechtensituatie rondom de Huwaitat-stam die onlosmakelijk verbonden is aan NEOM en The Line, heeft VDH niet voldaan aan haar verantwoordelijkheid om mensenrechten te respecteren in lijn met de UN Guiding Principles en OESO-richtlijnen.

'We hebben straks een hek om de bouwplaats staan. Binnen gaan geen gekke dingen gebeuren, dat is onze verantwoordelijkheid. De werkersploegen behandelen we als onze eigen mensen. Wat daarbuiten gebeurt, is buiten onze scope.'

Michiel Schoenmaeckers, directeur Van der Hoeven Horticultural Projects⁶⁸

⁶² Business and Human Rights Resource Centre, 'Open Letter From NGOs Calling On Companies Involved In Saudi Arabia's NEOM Project To Condemn Human Rights Violations Accompanying It', 2 juni 2020, <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/open-letter-from-ngos-calling-on-companies-involved-in-saudi-arabias-neom-project-to-condemn-human-rights-violations-accompanying-it/>.

⁶³ Amnesty International, Assessment of Human Rights Risks in Saudi Arabia for Businesses and Investors, 9 november 2020 (Index: MDE 23/3321/2020).

⁶⁴ Land onteigeningen en gedwongen uitzettingen door de staat en door senior prinsen voor ontwikkelingsprojecten is al langer een controversieel onderwerp onder Saudische burgers. In de jaren negentig noteerde de Amerikaanse ambassade dat 'land oplichterij in toenemende mate een geschilpunt onder het publiek is geworden', waarbij het beschreef dat een aantal grote stukken land in Riyad en Mekka illegaal waren verworven door senior leden van het koningshuis, die 'hun invloed gebruiken om land te confisqueren van gewone burgers, met name als bekend is dat het land bestemd is voor een project en snel kan worden doorverkocht aan de overheid'. Zie: https://wikileaks.org/plusd/cables/96RIYADH4784_a.html. Amnesty deed eerder ook onderzoek naar Jeddah, waar een grootschalig sloop en ontruimingsplan gevolgen heeft voor een half miljoen bewoners in meer dan 60 wijken. De Saudische autoriteiten hebben de bewoners niet betrokken bij de plannen, het niet ruim van te voren aangekondigd, bewoners geen informatie gegeven over de hoogte van de compensatie en deze niet verstrekt voordat de gebouwen werden afgebroken, zie Amnesty International, "Mass demolitions and forced evictions marred by violations and discrimination", 22 June 2022, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/06/saudi-arabia-mass-demolitions-and-forced-evictions-marred-by-violations-and-discrimination/>.

⁶⁵ Amnesty International, Assessment of Human Rights Risks in Saudi Arabia for Businesses and Investors, 9 november 2020 (Index: MDE 23/3321/2020), pagina 6.

⁶⁶ Amnesty International, Assessment of Human Rights Risks in Saudi Arabia for Businesses and Investors, 9 november 2020 (Index: MDE 23/3321/2020), pagina 7.

⁶⁷ BBC, Neom: Saudi forces 'told to kill' to clear land for eco-city, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-68945445>, 8 mei 2024.

⁶⁸ De Volkskrant, 'Deze Westlandse kassenbouwer gaat in de Saoedische megastad Neom de monden voeden', 3 september 2023, <https://www.volkskrant.nl/economie/deze-westlandse-kassenbouwer-gaat-in-de-saoedische-megastad-neom-de-monden-voeden~baf81b5a/>.

4. VERPLICHTING VAN DE NEDERLANDSE OVERHEID: IMVO-VOORWAARDEN ZIJN DODE LETTER

Staten hebben de plicht om mensen te beschermen tegen mensenrechtenschendingen door derde partijen, zoals bedrijven.⁶⁹ Zij moeten 'de verwachting duidelijk maken dat alle bedrijven die op hun grondgebied en/of jurisdictie gevestigd zijn, de mensenrechten bij hun activiteiten respecteren'.⁷⁰ Wanneer een staat een bedrijf steunt, moet zij maatregelen nemen om bescherming te bieden tegen mensenrechtenschendingen, waaronder door het vereisen van mensenrechten-*due diligence*.⁷¹ En wanneer bedrijven met grote mensenrechtenrisico's worden geconfronteerd, moeten staten extra ondersteuning bieden.⁷² Zo moeten ze in een zo vroeg mogelijk stadium met bedrijven in contact treden om hen te helpen mensenrechtenrisico's te identificeren, te voorkomen en te beperken.⁷³ Staten moeten bedrijven ook waarschuwen voor hoge mensenrechtenrisico's en duidelijk hun verwachtingen kenbaar maken over het naleven van de verantwoordelijkheid van bedrijven om mensenrechten te respecteren, zelfs in een uitdagende en complexe context.⁷⁴

Uit eerder onderzoek van Amnesty International blijkt dat de Nederlandse overheid al meer dan tien jaar bedrijven stimuleert en faciliteert bij het zaken doen in Saudi-Arabië zonder ze duidelijk te waarschuwen voor de mensenrechtenrisico's.⁷⁵ De overheid promoot zelfs actief economische kansen bij NEOM, ondanks de bekendheid met de grote mensenrechtenrisico's bij dit project.⁷⁶ De overheid stelt bovendien slechts vage, vrijblijvende mensenrechtenvoorwaarden voor het krijgen van overheidssteun.⁷⁷ Hiermee komt Nederland haar plicht om de mensenrechten te beschermen niet na.⁷⁸

Saudi-Arabië is sinds 2011 een prioriteitsland voor het Nederlandse handelsbeleid. In het handelsbeleid uit 2022 staat het land in de top 25 van prioriteitslanden die zijn gekozen op basis van 'een weging van objectieve data over: de totale economische omvang van een markt (30 procent), de bilaterale handel tussen Nederland en die markt (60 procent) en de toegevoegde waarde van economische diplomatie (10 procent)'.⁷⁹ Volgens de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking zijn daarnaast '(geo)politieke trends en ontwikkelingen, veiligheid, innovatiekracht en samenwerking en inzet op verduurzaming meegenomen in de selectie'.⁸⁰ Mensenrechten komen in dit lijstje overwegingen niet voor.

Als gevolg van de prioriteit die Saudi-Arabië in het handelsbeleid krijgt, biedt de overheid uitgebreide financiële en diplomatieke steun aan bedrijven die zaken willen gaan doen of al activiteiten ontplooiën in dat land. Sinds 2011 waren er ten minste negentien handelsmissies naar Saudi-Arabië.⁸¹ Ook biedt de overheid verschillende financiële vormen van steun aan Nederlandse bedrijven die er handel willen

⁶⁹ UN Guiding Principles, Principle 1.

⁷⁰ UN Guiding Principles, Principle 2.

⁷¹ UN Guiding Principles, Principle 4.

⁷² UN Guiding Principles, Principle 7.

⁷³ UN Guiding Principles, Principle 7.

⁷⁴ UN Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, Report: Business and human rights in conflict-affected regions: challenges and options towards State responses (previously cited), paragraaf 12.

⁷⁵ Amnesty International, Trading at any cost- Dutch government puts economic interests before protecting human rights, april 2023 (Index: EUR 35/6462/2023).

⁷⁶ RVO, Zakelijke kansen in Saoedi-Arabië, <https://www.rvo.nl/onderwerpen/landen-en-gebieden/saoedi-arabië/zakelijke-kansen>, (bekeken op 4 maart 2024).

⁷⁷ Amnesty International, Trading at any cost- Dutch government puts economic interests before protecting human rights, april 2023 (Index: EUR 35/6462/2023), pagina 51-68.

⁷⁸ Amnesty International, Trading at any cost- Dutch government puts economic interests before protecting human rights, april 2023 (Index: EUR 35/6462/2023).

⁷⁹ Tweede Kamer, TK 2021-2022, 36 180, nr. 24, 12 oktober 2022, <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2022Z16316&did=2022D34321>, Antwoord op vraag 25.

⁸⁰ Tweede Kamer, TK 2021-2022, 36 180, nr. 24, 12 oktober 2022, <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2022Z16316&did=2022D34321>, Antwoord op vraag 25.

⁸¹ Amnesty International, Trading at any cost- Dutch government puts economic interests before protecting human rights, april 2023 (Index: EUR 35/6462/2023), pagina 52, en Platform Open Overheidsinformatie, 'Documenten bij besluit op Woo-verzoek over Nederlandse handelsbeleid voor Saoedi-Arabië', 13 februari 2024, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/documenten/publicaties/2024/02/13/documenten-bij-besluit-op-woo-verzoek-over-nederlandse-handelsbeleid-voor-saoedi-arabië>.

drijven.⁸² De ambassade in Riyadh speelt daarnaast een actieve rol in het bevorderen van handel voor Nederlandse bedrijven, specifiek gericht op kansen binnen de megaprojecten, waaronder NEOM.⁸³

Volgens het ministerie van Buitenlandse Zaken staat Nederland in de top drie van landen waar Saoedi-Arabië 'mee wil samenwerken in de grote projecten/uitwerking [van] Vision 2030'.⁸⁴ De Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO) wijst bedrijven op haar website op de pagina 'Zakelijke kansen in Saoedi-Arabië' op mogelijkheden, waaronder bij NEOM.⁸⁵ Op deze pagina staat niets over de mensenrechtensituatie en de risico's voor bedrijven om betrokken te raken bij mensenrechtenschendingen, waaronder de berichtgeving over de mensenrechtenschendingen rondom gedwongen uitzettingen en onteigeningen in het gebied waar NEOM wordt gebouwd of over de dood van Abdul Rahim al-Huwaiti, de arrestaties en veroordelingen van leden van de verdreven Huwaitat-stam. De RVO-pagina 'Verantwoord ondernemen in Saoedi-Arabië' noemt een aantal bronnen voor meer informatie over risico's op het gebied van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO), waaronder de Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) Risico Checker. Deze bevat echter slechts algemene informatie over risico's omtrent landgebruik en eigendomsrechten, maar niets over de uitzettingen in NEOM of berichten over de arrestaties en terdoodveroordelingen.⁸⁶

Uit documenten blijkt dat er bij de Nederlandse ambassade in Riyadh functies zijn gecreëerd die 'specifiek zijn gericht op het ontwikkelen van kansen voor NLse bedrijven op deze megaprojecten'.⁸⁷ Dit houdt bijvoorbeeld in dat de ambassade 'gerichte outreach doet naar NLse partijen om hen te informeren over de megaprojecten. Daarnaast organiseren zij activiteiten, zoals webinars, om NLse partijen aan Saoedische partijen te koppelen'.⁸⁸ Terwijl er in 2017 al zorgen waren bij de Huwaitat-gemeenschap over gedwongen uitzettingen en in 2020 bewoners werden gearresteerd, organiseerde het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken en de Nederlandse ambassade in Riyadh allerlei NEOM-gerelateerde promotieactiviteiten. Zo organiseerde de Nederlandse ambassade op 16 november 2020, slechts zeven maanden na de dood van Abdul Rahim al-Huwaiti en in de periode dat berichten naar buiten kwamen over de arrestaties, een workshop over NEOM, specifiek voor de tuinbouwsector.⁸⁹

Ook voorafgaand aan en tijdens handelsmissies informeert de overheid bedrijven onvoldoende over de risico's. De programma's van de missies en de voorbereidingsbijeenkomsten zijn niet publiek. Uit documenten blijkt echter dat voor de tuinbouwmissie in oktober 2022, waar VDH aan deelnam, een bezoek aan NEOM op het programma stond.⁹⁰ In het programma van die missie is geen onderdeel over IMVO of mensenrechten opgenomen. Ook blijkt uit documenten dat IMVO of mensenrechtenrisico's niet op het programma stonden van de voorbereidingsbijeenkomst voor de

⁸² Amnesty International, Trading at any cost- Dutch government puts economic interests before protecting human rights, april 2023 (Index: EUR 35/6462/2023), pagina 56.

⁸³ Amnesty International, Trading at any cost- Dutch government puts economic interests before protecting human rights, april 2023 (Index: EUR 35/6462/2023), pagina 61-62.

⁸⁴ Platform Open Overheidsinformatie, 'Documenten bij besluit op Woo-verzoek over Nederlandse handelsbeleid voor Saoedi-Arabië', 13 februari 2024, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/documenten/publicaties/2024/02/13/documenten-bij-besluit-op-woo-verzoek-over-nederlandse-handelsbeleid-voor-saoedi-arabie>, pagina 129, doc # 42.

⁸⁵ RVO, Zakelijke kansen in Saoedi-Arabië, <https://www.rvo.nl/onderwerpen/landen-en-gebieden/saoedi-arabie/zakelijke-kansen>, (bekeken op 4 maart 2024).

⁸⁶ RVO, Verantwoord ondernemen in Saoedi-Arabië, <https://www.rvo.nl/onderwerpen/landen-en-gebieden/saoedi-arabie/verantwoord-ondernemen> (bekeken op 4 maart 2024) en MVO Risico Checker, <https://www.mvorisicochecker.nl> (bekeken op 4 maart 2024).

⁸⁷ Platform Open Overheidsinformatie, 'Documenten bij besluit op Woo-verzoek over Nederlandse handelsbeleid voor Saoedi-Arabië', 13 februari 2024, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/documenten/publicaties/2024/02/13/documenten-bij-besluit-op-woo-verzoek-over-nederlandse-handelsbeleid-voor-saoedi-arabie>, pagina 21, doc # 9.

⁸⁸ Platform Open Overheidsinformatie, 'Documenten bij besluit op Woo-verzoek over Nederlandse handelsbeleid voor Saoedi-Arabië', 13 februari 2024, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/documenten/publicaties/2024/02/13/documenten-bij-besluit-op-woo-verzoek-over-nederlandse-handelsbeleid-voor-saoedi-arabie>, pagina 21, doc # 9.

⁸⁹ Platform Open Overheidsinformatie, 'Documenten bij besluit op Woo-verzoek over Nederlandse handelsbeleid voor Saoedi-Arabië', 13 februari 2024, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/documenten/publicaties/2024/02/13/documenten-bij-besluit-op-woo-verzoek-over-nederlandse-handelsbeleid-voor-saoedi-arabie>, pagina 468, doc # 90.

⁹⁰ Platform Open Overheidsinformatie, 'Documenten bij besluit op Woo-verzoek over Nederlandse handelsbeleid voor Saoedi-Arabië', 13 februari 2024, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/documenten/publicaties/2024/02/13/documenten-bij-besluit-op-woo-verzoek-over-nederlandse-handelsbeleid-voor-saoedi-arabie>, pagina 374, doc # 67.

handelsmissie van januari 2022.⁹¹ Het ministerie van Buitenlandse Zaken laat in een reactie op Amnesty Internationals bevindingen uit dit onderzoek weten dat er ‘tijdens de recente handelsmissie op het gebied van tuinbouw en water [naar Saudi Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten] een voorlichtingssessie [is] georganiseerd voor de deelnemende bedrijven over actuele IMVO-risico’s.⁹² Maatschappelijke organisaties of onafhankelijke mensenrechtenexperts werden bij geen van de handelsmissies of de voorbereidingen daarvan betrokken.

VDH maakte gebruik van de uitgebreide diplomatieke steun van de Nederlandse overheid. In oktober 2021, januari 2022, oktober 2022, oktober 2023 en maart 2024 vonden vijf handelsmissies plaats voor de tuinbouwsector, mede georganiseerd door de RVO, het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Nederlandse ambassade in Riyadh.⁹³ VDH ging mee op tenminste drie van die handelsmissies. Bedrijven die mee willen op handelsmissies worden volgens de voorwaarden van de overheid geacht ‘bij aanmelding aan te geven kennis te hebben genomen van de OESO-richtlijnen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) en hiernaar te handelen’.⁹⁴ Bedrijven moeten ook een zogenaamde ‘MVO zelfscan’ invullen, waarbij bedrijven een lijst vragen beantwoorden. Hiermee ‘toetst de Nederlandse overheid of [de] organisatie aan deze voorwaarde voldoet’.⁹⁵ Volgens het ministerie hoeven bedrijven als onderdeel van de scan geen (plan van) aanpak voor mensenrechten-*due diligence* te delen of hier publiekelijk over te rapporteren (zoals de OESO-richtlijnen voorschrijven).⁹⁶ In een reactie laat het ministerie van Buitenlandse Zaken weten dat ‘de uitkomsten van deze scan voor het bedrijf VDH geen aanleiding gaven tot nader onderzoek’.⁹⁷ Dit laat zien dat de huidige voorwaarden om deel te nemen aan handelsmissies de bescherming van mensenrechten onvoldoende waarborgen. In de context van het project in NEOM is VDH namelijk niet in staat gebleken om de juiste mensenrechtenrisico’s te identificeren, laat staan om deze te mitigeren. Bovendien is het bedrijf niet transparant over de *due diligence*-stappen die het heeft gezet. Dat dit bedrijf desondanks ten minste drie keer deelnam aan een handelsmissie laat zien dat de huidige mensenrechtenvoorwaarden weinig om het lijf hebben. Hierdoor komt Nederland haar verplichting om mensen te beschermen tegen mensenrechtenschendingen door Nederlandse bedrijven niet na.

VDH krijgt naast diplomatieke steun ook financiële hulp van de Nederlandse overheid via het zogenaamde Partners for International Business (PIB), een ‘programma waarmee Nederlandse bedrijven in een publiek-private samenwerking hun internationale ambities kunnen realiseren’.⁹⁸ VDH is een van de deelnemende bedrijven aan de PIB ‘Hortiroad2theGulf’, die eind 2020 werd opgericht.⁹⁹ Volgens de overheid moeten bedrijven die financiering of andere steun voor internationaal ondernemen vragen aan bepaalde voorwaarden voldoen. Zo moeten bedrijven ‘laten zien dat zij zich houden aan de OESO-richtlijnen’.¹⁰⁰ Volgens het ministerie van Buitenlandse Zaken zijn deelnemende bedrijven binnen het PIB-programma ‘verplicht ervoor te tekenen om de OESO-richtlijnen te respecteren en na te leven’.¹⁰¹ Ook hier is onduidelijk of, en zo ja, hoe de overheid dit toetst. Wel is duidelijk dat VDH niet aan deze voorwaarde kan hebben voldaan, omdat het al tekort schoot in het

⁹¹ Platform Open Overheidsinformatie, ‘Documenten bij besluit op Woo-verzoek over Nederlandse handelsbeleid voor Saoedi-Arabië’, 13 februari 2024, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/documenten/publicaties/2024/02/13/documenten-bij-besluit-op-woo-verzoek-over-nederlandse-handelsbeleid-voor-saoedi-arabie>, pagina 390, doc # 69.

⁹² E-mailcommunicatie met het Ministerie van Buitenlandse Zaken, 9 mei 2024.

⁹³ Handelsmissie horticulture, 17-22 oktober 2021, <https://www.dutchgreenhousedelta.com/knowledge/dutch-horticulture-mission-to-the-kingdom-of-saudi-arabia/>; Handelsmissie 22-27 januari 2022 watermanagement, <https://psps-ba.nl/en/handelsmissie-watermanagement-oman-saoedi-arabie/>; Handelsmissie horticulture, 17-20 oktober 2022, <https://www.dutchgreenhousedelta.com/knowledge/dutch-horticulture-mission-to-the-kingdom-of-saudi-arabia-2/>; Handelsmissie oktober 2023 tuinbouw, <https://twitter.com/NLAGrofoodGCC/status/1715056849668452441>]; Handelsmissie watertechnologie en kassenbouw, maart 2024, <https://www.rvo.nl/evenementen/handelsmissie-watertechnologie-en-kassenbouw-golfregio>.

⁹⁴ RVO, Voorwaarden deelname handelsmissie met en zonder bewindspersoon, <https://www.rvo.nl/onderwerpen/handelsmissie/uitgaande-handelsmissies/voorwaarden-deelname-met-en-zonder> (bekeken op 5 maart 2024).

⁹⁵ RVO, Voorwaarden deelname handelsmissie met en zonder bewindspersoon, <https://www.rvo.nl/onderwerpen/handelsmissie/uitgaande-handelsmissies/voorwaarden-deelname-met-en-zonder> (bekeken op 5 maart 2024).

⁹⁶ Amnesty International, Trading at any cost- Dutch government puts economic interests before protecting human rights, april 2023 (Index: EUR 35/6462/2023), pagina 55.

⁹⁷ E-mailcommunicatie met het ministerie van Buitenlandse Zaken, 9 mei 2024.

⁹⁸ RVO, Partners for International Business (PIB), <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/pib> (bekeken op 5 maart 2024).

⁹⁹ Hortiroad2htegulf, <https://hortiroad2htegulf.com/> (bekeken op 8 maart 2024).

¹⁰⁰ RVO, Uitvoeringsbeleid, <https://www.rvo.nl/onderwerpen/mvo/uitvoeringsbeleid>, (bekeken op 5 maart 2024).

¹⁰¹ E-mailcommunicatie met het ministerie van Buitenlandse Zaken, 9 mei 2024.

identificeren van mensenrechtenrisico's rondom mogelijke projecten in Saudi-Arabië, doordat het geen aandacht had voor de risico's met betrekking tot de misstanden rondom gedwongen uitzettingen, onteigeningen en repressie van vrijheid van meningsuiting.

Nederland initieert, faciliteert en stimuleert bedrijfsactiviteiten in NEOM, een context met grote mensenrechtenrisico's. Saudi-Arabië is bovendien een land waar ernstige repressie van vrijheid van meningsuiting, vereniging en repressie plaatsvindt en waar de rechtsstaat ontbreekt. Dat creëert een specifieke verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat betrokken bedrijven in staat zijn om verhoogde mensenrechten-*due diligence* uit te voeren en ervoor te zorgen dat zij geen mensenrechtenschendingen veroorzaken, hieraan bijdragen of eraan gelinkt zijn.¹⁰² Dat een bedrijf als VDH financiële overheidssteun kreeg en kort na deelname aan verschillende handelsmissies een contract tekende voor een groot project met grote mensenrechtenrisico's die het bedrijf ten onrechte niet heeft meegenomen in haar *due diligence*, bevestigt dat het IMVO-beleid van de overheid ernstig tekortschiet in zowel het informeren van bedrijven als in het handhaven van de door haar gestelde voorwaarden. Dat de Nederlandse overheid willens en wetens doorgaat met het promoten van een project als NEOM, zonder bedrijven te waarschuwen voor de mensenrechtenrisico's, laat zien dat zij economische belangen in Saudi-Arabië belangrijker vindt dan haar verplichting om mensenrechten te beschermen. Bovendien verschuift VDH zich achter het Nederlandse overheidsbeleid met betrekking tot haar inadequate mensenrechten-*due diligence*, blijkens de reactie van het bedrijf op Amnesty Internationals bevindingen.¹⁰³ Hierin stelt VDH te willen blijven bij de eerder gedeelde korte verklaring waarin het niets zegt over de mensenrechtenrisico's rond landonteigeningen, arrestaties en de doodstraf¹⁰⁴, en dat het zich 'hierin gesteund' voelt 'door de Nederlandse overheid en haar beleid'.¹⁰⁵

5. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

De Nederlandse overheid geeft het signaal dat zakendoen in Saudi-Arabië geoorloofd en wenselijk is. Dit doet zij door Saudi-Arabië als prioriteitsland aan te merken in het handelsbeleid, zonder analyse van of waarschuwingen over de grote mensenrechtenrisico's. En door bedrijven met verschillende financiële en diplomatieke middelen aan te sporen om te ondernemen in dit land, zonder adequaat beleid dat bedrijven verplicht mensenrechten-*due diligence* uit te voeren. Dit optreden van de Nederlandse overheid ontheft bedrijven niet van hun verantwoordelijkheid om mensenrechten te respecteren, maar de boodschap die de overheid hiermee afgeeft is dat de overheid *wil* dat bedrijven zakendoen in Saudi-Arabië, ongeacht de grote mensenrechtenrisico's.

Ondanks dat bekend was dat er grote mensenrechtenrisico's aan kleefden, en mede dankzij de financiële en diplomatieke steun van de Nederlandse overheid, tekende VDH begin 2022 een contract met NEOM voor het ontwerp, de bouw en het beheer van twee grote kassen. Het voedsel dat in deze kassen wordt verbouwd zal gebruikt worden om de bevolking van The Line te voeden. VDH voerde en voert in de context van het project in NEOM geen (adequate) mensenrechten-*due diligence*-stappen uit. VDH had geen oog voor ernstige mensenrechtenrisico's in het *due diligence*-proces. Voor zover VDH bekend was met de berichtgeving over leden van de Huwaitat-gemeenschap die gedwongen werden hun huizen te verlaten en vervolgd werden voor hun vreedzaam verzet, en in sommige gevallen zelfs de doodstraf kregen, was dit geen reden voor het bedrijf om het contract met NEOM niet aan te gaan. Ook voor de Nederlandse overheid vormen deze zorgen over ernstige mensenrechtenschendingen geen belemmering om NEOM bij Nederlandse bedrijven te promoten.

VDH weigert inhoudelijk te reageren op de bevindingen in dit onderzoek en laat geen bereidheid zien om de risico's met betrekking tot mensenrechtenschendingen rondom gedwongen uitzettingen van de Huwaitat-stam mee te nemen in haar *due diligence*, laat staan daarover transparant te zijn. Dat is niet alleen in strijd met haar *due diligence*-verantwoordelijkheid, maar toont ook een onwelwillende houding aan van VDH tegenover mensenrechten. Dat de overheid VDH desondanks steunt en aan de

¹⁰² UN Guiding Principles, Principle 4.

¹⁰³ E-mailcommunicatie met VDH, 12 mei 2024.

¹⁰⁴ E-mailcommunicatie met VDH, 26 februari 2024.

¹⁰⁵ E-mailcommunicatie met VDH, 12 mei 2024.

nalatigheid van het bedrijf om internationale richtlijnen na te leven geen consequenties verbindt in het kader van de door de overheid geboden steun, is onbegrijpelijk en onacceptabel.

Het Nederlandse IMVO-beleid schiet tekort, omdat de mensenrechtenvoorwaarden die het stelt voor het geven van diplomatieke en financiële steun aan bedrijven in de praktijk vrijblijvend zijn en niet worden gehandhaafd. Hierdoor faalt Nederland in haar verplichting mensenrechten te beschermen.

Amnesty International roept Van der Hoeven Horticultural Projects op om:

- Mensenrechten te respecteren en verhoogde mensenrechten-*due diligence* uit te voeren in lijn met internationale standaarden.
 - Dit houdt in dat VDH aan de Saudische autoriteiten volledige informatie moet vragen over NEOM en meer in het bijzonder The Line, waaronder hoe grond is verworven of wordt verworven, of uitzettingen plaats hebben gevonden en zo ja, onder wat voor omstandigheden.
 - VDH moet ook risicobeperkende plannen maken om ervoor te zorgen dat gedwongen uitzettingen niet plaatsvinden in relatie tot het project waar het aan deelneemt.
 - Als bewoners zijn uitgezet onder omstandigheden die neerkomen op gedwongen uitzettingen en als bewoners veroordeeld zijn voor aanklachten die verband houden met de vreedzame uitoefening van hun recht op vrijheid van meningsuiting moet VDH zijn invloed bij NEOM aanwenden om herstel voor de getroffen gemeenschappen te garanderen en aan te dringen op vrijlating.
 - Als VDH onvoldoende invloed heeft om de negatieve gevolgen te verminderen en niet in staat is om haar invloed te vergroten, dan moet het bedrijf overwegen om zich op verantwoorde wijze terug te trekken uit het project.
 - VDH dient duidelijk en publiekelijk te rapporteren over de gezette *due diligence*-stappen.
- Extra maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat het de mensenrechtensituatie niet verergert. Dit betekent dat VDH de sociale en politieke context waarin het opereert grondig moet onderzoeken en regelmatig de implementatie en resultaten van het mensenrechten-*due diligence*-proces moet monitoren en hierover publiekelijk moet rapporteren.
- Belanghebbenden en het maatschappelijk middenveld, waaronder mensenrechtenverdedigers, te betrekken bij het proces van identificatie en beoordeling van mensenrechtenrisico's. Mensenrechtenverdedigers kunnen VDH helpen de zorgen over de betrokken belanghebbenden te begrijpen, vooral in de repressieve Saudische context waarbij directe consultatie van belanghebbenden moeilijk is. VDH moet zorgen dat de individuen die het bedrijf hiervoor contacteert voldoende beschermd zijn.

Amnesty International roept de Nederlandse overheid op om:

- Ervoor te zorgen dat bedrijven mensenrechten respecteren door wetgeving aan te nemen in lijn met de UN Guiding Principles en de OESO-richtlijnen. De wet moet de verplichting bevatten voor bedrijven om mensenrechten-*due diligence* toe te passen in de hele waardeketen en verhoogde *due diligence* voor bedrijven die opereren in hoge risico- en conflictgebieden.
- Het handelsbeleid in lijn te brengen met de Nederlandse mensenrechtenverplichtingen. Dit betekent dat de overheid bij de keuze van prioriteitslanden haar eigen mensenrechten-*due diligence* moet uitvoeren en rekening moet houden met de mensenrechtenrisico's voor bedrijven en de algemene mensenrechtencontext in die landen.
- Ervoor te zorgen dat, wanneer de overheid projecten met een groot risico zoals NEOM promoot, bedrijven adequate maatregelen nemen om mensenrechtenrisico's te beperken. Als

de overheid niet in staat is dergelijke waarborgen in te stellen, dan moet het die projecten niet promoten.

- Richtlijnen en voorwaarden te ontwikkelen voor overheidsbetrokkenheid en voor bedrijven die (willen) opereren in gebieden met een groot risico, waaronder de voorwaarde van verplichting voor verhoogde mensenrechten-*due diligence*.
- Duidelijke mensenrechten-*due diligence*-voorwaarden te ontwikkelen en communiceren voor overheidssteun voor bedrijven met (geplande) activiteiten in gebieden met een groot risico. Dat betekent dat bedrijven die deel willen nemen aan handelsmissies of financieel steun willen krijgen moeten laten zien dat zij geloofwaardige mensenrechten-*due diligence*-stappen zetten en hierover publiekelijk rapporteren.
- Duidelijke en expliciete waarschuwingen te communiceren aan bedrijven over de grote risico's en mensenrechtenschendingen in Saudi-Arabië in het algemeen, en NEOM in het bijzonder. Dit betekent dat webpagina's van de overheid waar economische kansen in Saudi-Arabië worden gepromoot duidelijk zichtbaar informatie én expliciete waarschuwingen moeten bevatten over de grote mensenrechtenrisico's en (mogelijke) mensenrechtenschendingen. Het betekent ook dat onafhankelijke mensenrechtenexperts betrokken moeten worden bij voorbereidingsbijeenkomsten voorafgaand aan handelsmissies en tijdens handelsmissies zelf.
- De diplomatieke en financiële steun aan VDH te heroverwegen zolang het bedrijf niet publiekelijk kan aantonen dat het adequaat mensenrechten-*due diligence* stappen zet ten aanzien van het project in NEOM in lijn met bovenstaande aanbevelingen aan VDH.

6. ANNEX

Reactie van het ministerie van Buitenlandse Zaken op Amnesty Internationals bevindingen, gedeeld per e-mail op 9 mei 2024:

'Dank voor uw brief met betrekking tot het onderzoek van Amnesty International naar de activiteiten van het Nederlands tuinbouwbedrijf Van der Hoeven Horticultural Projects (VDH) in het project NEOM in Saudi-Arabië. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de ambassade in Saoedi-Arabië zijn bekend met het desbetreffende bedrijf en diens activiteiten in Saoedi-Arabië.

De onderwerpen die in het onderzoek worden benoemd, zoals gedwongen landonteigening, reacties op vreedzaam verzet en veroordelingen tot de doodstraf, zijn onderdeel van de structurele mensenrechtendialoog die Nederland als enige land, naast de EU, met Saoedi-Arabië onderhoudt. Met deze inzet richten we ons op mensenrechten in Saoedi-Arabië, daar waar de ketenverantwoordelijkheid van de bedrijven ophoudt en buiten de invloedssfeer van het project of de activiteit ligt.

Nederland heeft een brede bilaterale relatie met Saoedi-Arabië. Mensenrechten en handel sluiten elkaar hierin niet uit en kunnen elkaar aanvullen. Economische relaties bieden namelijk ook mogelijkheden om binnen deze brede bilaterale relatie het gesprek te voeren over gevoelige onderwerpen. De Golfregio inclusief Saudi-Arabië is een prioriteitsmarkt van het kabinet ter ondersteuning van economische kansen en weerbaarheid. Meer specifiek geldt dat Saoedi-Arabië een land in transitie is, ook op het terrein van de economie. De Nederlandse kennis en expertise op het gebied van duurzame landbouw, circulaire economie, de energietransitie en life sciences & health sluiten daarop aan en kunnen voor beide landen een positieve rol spelen.

Het kabinet verwacht van alle Nederlandse bedrijven die internationaal ondernemen dat zij de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights onderschrijven, door de risico's in hun keten in kaart te brengen en deze te adresseren. Deze due diligence is en blijft de

verantwoordelijkheid van bedrijven zelf. De Nederlandse overheid informeert en ondersteunt hierin waar mogelijk.

Zo zet de Nederlandse ambassade in Saoedi-Arabië in op voorlichting aan bedrijven over de lokale context, waaronder voorkomende IMVO-risico's. Er wordt aandacht besteed aan hoe de ondernemers de risico's in kaart kunnen brengen en wat zij kunnen doen om negatieve gevolgen te voorkomen of mitigeren. Ook wijst de ambassade hen op beschikbare informatie en instrumenten om ondersteuning te krijgen bij de toepassing van due diligence. Zo zijn er e-learnings beschikbaar (zie hier bijvoorbeeld) voor bedrijven om (specifieke) kennis op te doen over IMVO en kunnen bedrijven voor vragen over het toepassen van gepaste zorgvuldigheid terecht bij het IMVO-steunpunt van de RVO. Op de landenpagina van Saoedi-Arabië op de website van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) is daarnaast informatie opgenomen over vaak voorkomende lokale IMVO-risico's. De actualisering van informatie op deze landenpagina's is een continu proces; zo maakt de factsheet waar u in uw brief naar verwijst¹⁰⁶ geen onderdeel meer uit van de huidige informatievoorziening die is aangepast met extra aandacht voor de IMVO-aspecten in de Golfregio.

Bovenop deze integrale en reguliere economische dienstverlening van de Nederlandse overheid in het buitenland, heeft het Ministerie van Buitenlandse Zaken vorig jaar besloten een regionale IMVO-expert aan te stellen in de Golfregio. Deze expert richt zich onder andere op het verder bestendigen van het Nederlandse IMVO-beleid op onze posten (waaronder Saoedi-Arabië), het onderhouden van relaties met het Nederlandse bedrijfsleven in de regio en het initiëren van gesprekken met Nederlandse bedrijven over Nederlandse (en Europese) ontwikkelingen op het gebied van IMVO, waaronder wetgeving. Zo is in samenwerking met de ambassades in de Verenigde Arabische Emiraten (VAE) en Saoedi-Arabië tijdens de recente handelsmissie op het gebied van tuinbouw en water een voorlichtingssessie georganiseerd voor de deelnemende bedrijven over actuele IMVO-risico's.

In reactie op de door u gestelde vragen, kan ik u mededelen dat voor de handelsmissies waarnaar u verwijst de deelnemende bedrijven (incl. VDH) de IMVO-zelfscan hebben ingevuld, welke vragen stelt langs de zes due diligence stappen. Vanwege de vertrouwelijkheid hiervan kan ik hier niet nader op ingaan. Wel kan ik delen dat de uitkomsten van deze scan voor het bedrijf VDH geen aanleiding gaven tot nader onderzoek. Daarnaast is er, zoals hierboven vermeld, voorafgaand en tijdens de recente handelsmissie op het gebied van tuinbouw en water een presentatie gegeven over IMVO, waarin wij aangeven dat we als Nederlandse overheid verwachten dat de bedrijven doen wat ze kunnen om negatieve gevolgen te voorkomen of mitigeren.

Binnen het Partners for International Business (PIB) programma zijn deelnemende bedrijven verplicht ervoor te tekenen om de OESO-richtlijnen te respecteren en na te leven. Daarnaast wordt in aanloop naar een PIB op meerdere momenten aandacht gevraagd voor IMVO risico's en manieren om deze te mitigeren.

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken neemt de bevindingen van maatschappelijke organisaties, waaronder Amnesty International, op het gebied van bedrijfsgelateerde mensenrechtenschendingen serieus. Er zal in juni 2024 een Breed Mensenrechten Overleg (BMO) plaatsvinden over het thema 'Bedrijfsleven en Mensenrechten' om de inzet voor mensenrechten in het Nederlands handelsbeleid te bespreken. Hier zal onder andere ingegaan worden op handelsmissies en de voorlichting aan bedrijven over IMVO. De uitkomsten van dit BMO zullen ook gedeeld worden in het reguliere contact dat RVO heeft met de PIB-cluster(s) die zich richten op Saoedi-Arabië en de bredere Golfregio.¹⁰⁷

¹⁰⁶ De verwijzing naar deze factsheet is verwijderd uit de briefing.

¹⁰⁷ E-mail communicatie met het ministerie van Buitenlandse Zaken, 9 mei 2024.